

I min tippoldefars fotspor

Utvandringen til Amerika

Av: Ulrik Barstad

Innholdsfortegnelse

Innledning	side 3
Metode og kildekritikk	side 4
Fortellingen om de første utvandrerne	side 6
Årsaker til utvandringen	side 8
Sven Antonius Larssen	side 10
Refleksjoner	side 12
Avslutning	side 14
Bibliografi	side 15

Innledning

Min tippoldefar, Sven Antonius Larssen, ble født i en middels velstående familie i Stavanger i 1871. Da foreldrenes forretning gikk konkurs og faren døde i 1882 endret livet hans seg kraftig. Som elleveåring måtte han søke arbeid og endte opp som bokbinder. Dette skjedde i en tid hvor store deler av den norske befolkningen reiste til Amerika. Min tippoldefar havnet en periode i Amerika, men slo seg ned i Egersund hvor han startet en forretning innenfor papir og bokbinderi. I denne fagartikkelen skal jeg se på hvordan den norske emigrasjonen til Amerika startet, årsaker til at nordmenn reiste til USA og hvordan min tippoldefars liv kan knyttes opp mot dette.

Metode og kildekritikk

Da jeg skulle skrive denne fagartikkelen visste jeg at jeg hadde tilgang til en slektsbok hvor Sven Antonius Larssen har skrevet om både sitt eget og sin fars liv. Jeg valgte å bruke denne som kilde til historisk informasjon om min familie. Delen om min tipp-tippoldefar er en blanding av førstehånds- og andrehåndsberetning, mens delen om min tippoldefar, som fagartikkelen handler om, er en ren førstehåndsberetning. Dette er en ganske sikker, kvalitativ kilde som spesifikt forteller om valgene disse menneskene tok og hvorfor de tok dem. Fordi jeg hadde denne solide kilden om mine forgjengeres liv, valgte jeg å ikke intervju noen familiemedlemmer.

For å lære mer om utvandringen til Amerika, ringte jeg min grandtante, Tone Tjensvold Barstad, som er leder i Migrasjonsforum Sør-Rogaland. Hun anbefalte flere bøker, hvor jeg har brukt tre av dem som kilder i denne artikkelen. To av bøkene jeg har brukt er skrevet av Sverre Mørkhagen som har studert norsk som hovedfag med historie og sosiologi ved universitetet i Oslo i sju år (Facebook). Selv om Mørkhagen ikke har studert historie som hovedfag, er han anerkjent som en historisk forfatter og jeg velger å anse bøkene hans som pålitelige kilder. Bøkene er både kvalitative og kvantitative i og med at de inneholder mye tallfakta, men også fortellinger om spesifikke hendelser og personer. En annen forfatter jeg har basert oppgaven min på er Gunnar Nerheim. Han har vært «prodekan for forskning ved Det humanistiske fakultet» (Nerheim, 2020) ved Universitetet i Stavanger så han har høy faglig troverdighet. Nerheim har basert boken sin om Cleng Peerson på kilder fra arkivet til Bosque Museum i Clifton USA hvor Cleng Peerson slo seg ned. Boken tar for seg en kvalitativ skildring om de første utvandrenes liv, med fokus på livet deres etter at de flyttet til USA. Det at Fagbokforlaget har valgt å gi ut boken øker også troverdigheten til boken som kilde.

Jeg har også basert artikkelen min på en hovedoppgave innenfor fagfeltet historie om utvandringen fra Stavanger årene 1903 og 1913. Den er skrevet av Idar Ree som jobber på Sandnes videregående skole. Oppgaven til Ree baserer seg på mange undersøkelser om dette temaet og bruker mye kvantitativ fakta i form av tall og statistikk. Kilden virker troverdig i og med at Ree har en utdanning innenfor historie og er styremedlem i Utvandrersenterets Venner (180.no). Jeg har også brukt læreboken i historiefaget når jeg skrev denne artikkelen. Den er

troverdig fordi den er godkjent til bruk i skolen. I tillegg har jeg valgt å bruke artikler fra anerkjente leksikon som Store Norske Leksikon og Britannica Encyclopedia. Her har jeg for det meste hentet kvantitativ fakta. Jeg har også hentet kvantitativ fakta på andre nettsider som NDLA, Byhistorisk Forening Stavanger og Norway-Heritage.

Selv om bøkene jeg har basert artikkelen min på er faglig troverdige, så er de sekundærkilder. De er skrevet lenge etter at de faktiske hendelsene skjedde, og er for det meste basert på brev, historier og lignende, ikke intervjuer av de personene historiene angår. En kan være sikker på at mye av den kvantitative informasjonen som datoer, tall og steder er korrekt, men en kan ikke være sikker på at forfatterens tanker om motivasjon og årsaker til historiske hendelser er korrekte. Allikevel er dette den beste informasjonen jeg har klart å spore opp om utvandringen til Amerika, og bøkene er også basert på førstehåndsberetninger. Slektsboken jeg har hatt tilgang til har vært til stor hjelp når jeg skrev denne artikkelen. En kan være sikker på at de motivasjonene og tankene som står der er korrekte, fordi det er en førstehåndsberetning.

Fortellingen om de første utvandrerne

En religiøs gruppe kalt kvekere startet hele den norske utvandringen til Amerika. «Kvekere er et protestantisk kirkesamfunn, stiftet i 1652 i England av George Fox» (Langhelle, 2021). Under napoleonskrigene i Europa ble mange norske sjøfarere tatt til fange av Storbritannia. Britiske kvekere reiste til de forskjellige fangeleirene og delte de ut matpakker samtidig som de spredde troen sin. Seksten nordmenn ble omvendt til dette nye trossamfunnet og tok det med hjem til Norge etter krigens slutt i 1814. Etter 4 år var det blitt opprettet et eget kvekersamfunn i Stavanger. I starten tolererte myndighetene kvekerne til tross for at alle nordmenn var pliktet til å stå oppført i den norske statskirken. Myndighetenes toleranse varte imidlertid ikke lenge. Allerede i 1821 ble kvekeren Elias Tastad fra Stavanger «tiltalt og dømt etter at han [...] hadde gravlagt tvillingene sine på kvekermåte – uten seremoni og i uvigslet jord» (Langhelle, 2021). Tastad anket saken til høyesterett og vant. Tastads seier i retten førte allikevel ikke til mer toleranse ovenfor kvekerne. Tvert imot følte flere kvekere seg diskriminert og forfulgt av myndighetene etter dette.

Fordi kvekerne følte seg diskriminert og forfulgt av staten, sendte de i 1821 kvekersympatisøren Cleng Peerson til USA for å finne nye landområder hvor de kunne slå seg ned. I USA var det nemlig religionsfrihet, noe kvekerne satte høyt. Cleng Peerson brukte fire år på å gjøre alt klart for reisefølget som skulle ankomme USA fra Stavanger. «Den 4. juli 1825 forlot 45 menn, kvinner og barn pluss et mannskap på 7 Stavanger om bord i den lille sluppen *Restoration*» (Nerheim, 2020). *Restoration* ankom New York City den 9. oktober samme år. Der møtte de 45 passasjerene, som primært bestod av kvekere, men også kvekersympatisører og haugianere, Peerson som hadde kjøpt jord til dem i Kendall, nordvest i staten New York. I Kendall hadde han fått bygget et stort felleshus der alle kunne bo sammen den første vinteren. «Jorda Peerson hadde kjøpt, lå i et sumpaktig og sterkt skogbevokst område. [...] I våte perioder ble jorda enkelte steder oversvømt av vann» (Nerheim, 2020). All skogen og vannet sammen med det kalde novemberværet gjorde det umulig for de norske immigrantene å dyrke jorden.

Fordi det norske reisefølget hadde brukt mesteparten pengene sine på reisen, hadde de ikke råd til mye mat den første vinteren og det ble en hard vinter for mange. I tillegg var det bare Peerson og en mann til i reisefølget som kunne engelsk. Derfor omgikk ikke nordmennene seg med de amerikanske nybyggerne i området og fikk seg heller ikke jobber hos dem. Etter den

harde vinteren brakte våren og sommeren med seg masse mygg og malaria. Flere av de norske nybyggerne døde som følge av dette. Nordmennes manglende lykke i USA gjorde at ingen andre nordmenn valgte å «dra over dammen». Det var ikke før de norske nybyggerne flyttet til Fox-River i Illinois i midten av 1830-årene at dette endret seg. «Den nye kolonien ble anbefalt på det varmeste i brev til Norge. Anbefalingene bidro til et gjennombrudd for emigrasjon fra Norge til Illinois i 1836 og 1837» (Nerheim, 2020). Når kvekerne hadde bevist at det var mulig å reise til USA og slå seg ned, fulgte mange andre nordmenn som følte seg presset ut av Norge.

Årsaker til utvandringen

Det er flere grunner til at nordmenn valgte å pakke alle eiendelene sine og ta den lange reisen til Amerika. De første nordmennene som utvandret fra Norge, var kvekere og kvekersympatisører som følte seg undertrykt og religiøst forfulgt. Dette skjedde i 1825, men den store strømmen av norske utvandrere startet ikke før i 1836 da nordmennene i Amerika flyttet til Illinois og sendte positive brev hjem til Norge (Mørkhagen, Drømmen om Amerika- Innvandringen fra Norge 1825 - 1900, 2012). I 1801 bodde det i underkant av 900 000 mennesker i Norge, og «i perioden 1836–1915 utvandret over 750 000 nordmenn til Amerika» (Rudi, Utvandringen til Amerika, 2018). Etter at utvandrerbølgene begynte i 1836 reiste store deler av den norske populasjonen til Amerika. En av de største årsakene til at så mange nordmenn reiste til USA på 1830- og 40-tallet var fordi mellom 1801 og 1835 økte det norske folketallet med 35 prosent. Denne store veksten i befolkningen førte til at det ble mangel på plass på landsbygden. På Østlandet ble det ryddet nye jorder, mens på Vestlandet måtte de dele det allerede dyrkede landet inn i mindre områder fordi all mark allerede var ryddet opp. Menneskene på Vestlandet møtte en økende fattigdom, og flere flyttet inn til de norske byene. I byene var det heller ikke plass og arbeid til alle, så mange så seg tvungne til å flytte ut av landet. I USA var det masse jord, men mangel på arbeidskraft, så USA tiltrakk seg folk fra hele verden. Derfor ble USA et naturlig valg for nordmenn som ikke fikk seg arbeid i Norge (Heum, Martinsen, Moum, & Teige, 2022).

Eventyrlyst var også en viktig grunn til at folk ønsket å reise til USA. De første utvandrerne var hovedsakelig folk som følte seg tvunget ut av Norge av ulike grunner. I tillegg, spesielt i starten av utvandrerhistorien, så finner man en annen gruppe mennesker; de eventyrlystne. Noen mennesker var lei av det Norge hadde å by på, og ønsket å oppleve andre deler av verden (Ree, 2003). På starten av 1800-tallet var USA et nokså nytt og moderne land. Det var et fritt land, og hvis en jobbet hardt nok så kunne en skape et godt liv for seg selv og sine etterkommere. Dette betegnes ofte som den amerikanske drømmen. Ettersom det ble en økt tilgang på aviser og bøker i Norge, lærte flere mennesker om USA. For eventyrlystne nordmenn var dette en treffende destinasjon, og mange mennesker, som for eksempel Cleng Peerson, valgte å reise dit delvis på grunn av nysgjerrighet og eventyrlyst. (Nerheim, 2020).

Etter hvert som flere og flere utvandret til USA kan det ha blitt en sosial norm å reise dit. I starten av utvandrerhistorien var det normalt å betale for kahytter på større lasteskip som skulle til Amerika, men etter hvert ble det opprettet egne selskap som fraktet nordmenn over Atlanterhavet, som for eksempel White Star Line og Allan Line. Etter hvert, i 1910 ble også Den Norske Amerikalinja startet. Billettene ble rimeligere når de store aktørene kom inn i bildet og på 1870-tallet begynte folk som bodde i de norske byene også å ta reisen over til USA. De store reiseselskapene gjorde reisen enkel å gjennomføre, og når store deler av befolkningen fra både landet og byene reiste, sank terskelen for å flytte til USA betraktelig. Plutselig var det ikke bare fattige bønder og eventyrlystne pionérer som reiste, men nordmenn fra flere samfunnslag og områder i landet. Etter hvert var det mange som hadde store deler av familiene sine etablert i USA, og i USA fantes det egne norske samfunn hvor det hovedsakelig bodde nordmenn. Da var ikke overgangen så stor mellom Norge og Amerika, og flere fulgte venner og familie med å reise til USA (Ree, 2003).

Sven Antonius Larssen

Min tippoldefar Sven Antonius Larssen ble født den 15 juni 1871 i Stavanger. Han vokste opp ved Bagerbryggen i Stavanger, der kjøpesenteret Magasin Blaa ligger nå. Hans far, Svend Larsen, kom fra gården Barstad i Sokndal kommune. Min tippoldefar skrev dette om sin far; «Da min far Svend Larsen var yngste søn, besluttet han å reise til Stavanger hvor han gikk i malerlære» (Larssen, 1951). Fordi det var en overbefolkning på landsbygden var det ingen ledige gårder til Svend Larsen, og han valgte å flytte til Stavanger. Der møtte han Ane Olsdatter som han senere giftet seg med og fikk ti barn med, deriblant min tippoldefar. Svend og Ane startet sammen en husholdningsforretning og drev den sammen på Bagerbryggen. «Det rike sildefisket tok slutt omkring 1870. Ti år seinere ble skipsfarten hardt rammet av krisa i verdensøkonomien» (Byhistorisk Forening Stavanger). På 1880-tallet ble økonomien i Stavanger hardt rammet av nedgang i sildefisken og verdensøkonomien. Min tippoldefar skrev dette om krisen; «I 1880 årene gik der et alvorligt krakk i forretningslivet i Stavanger og min far med mange andre blev helt ruinert, eiendommen blev solgt og tre av barnene ble overflyttet til allmueskolen» (Larssen, 1951). Krisen i Stavanger gikk hardt utover min tippoldefar og han døde noen få år etterpå, bare 52 år gammel. Ane Olsdatter Larssen satt igjen som enke med 8 gjenlevende unge barn. Barna gikk fra å leve i en middels velstående familie til å måtte skaffe seg arbeid for å forsørge over seg selv, søsken og moren.

Etter at familien ble ruinert måtte Sven Antonius Larssen finne seg arbeid. Han skrev om dette at «på grund av vanskelige kår, møttes jeg til å hvadsomhelst som måtte by sig til min framtidige livsstilling. En ting var avgjort, jeg ville lære et fag, for dette kunde gi meg anledning til å reise overalt» (Larssen, 1951). Min tippoldefar fikk oppfylt ønsket sitt om å lære seg et fag da han i 1886 gikk i lære for å bli bokbinder. Sven Antonius var en reiselysten mann og etter fem år som bokbinder i Stavanger reiste han til Bergen for å arbeide der. Etter å ha vært i Bergen et halvt år reiste han tilbake til Stavanger en kort stund for så å reise videre til København på grunn av manglende arbeid. Min tippoldefar håpte det var gunstigere kår i København, «men tok feil, depresjon overalt, ligeså i Berlin hvor jeg også forsøgte mig» (Larssen, 1951). Sven Antonius hadde altså liten lykke i verken København eller Berlin og reiste hjem til Stavanger nok engang. Der drev han sin egen forretning en liten stund til han hadde tjent opp nok til å ta den store reisen til USA.

Den femte juni 1893 gikk min tippoldefar om bord i *S/S Italia* som reiste fra Kristiansand til New York. Han ankom Ellis Island 16 dager senere, litt over ett år etter at det kjente immigrasjonsstasjonen åpnet (Norway-Heritage). Etter å ha ankommet New York gikk reisen videre til Chicago med tog. Hele reisen fra Kristiansand til Chicago kostet 140 kr (Larssen, 1951). I Chicago ble verdensutstillingen «World's Columbian Exposition» avholdt for å feire 400-års jubileet etter Columbus' oppdagelse av Amerika. Utstillingen tiltrakk over 25,8 millioner mennesker og inkluderte utstillinger fra mange land i hele verden inkludert Norge som bidro med kopier av en stavkirke og et vikingskip. Under utstillingen ble også pariserhjulet vist frem for første gang, laget av George W.G. Ferris jr (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2023). Min tippoldefar fikk seg jobb med å lage katalogen for verdensutstillingen, «men da denne tog slut blev tidene dårlige, fordi der var kommet så mange fremmede arbeidere i anledning utstillingen» (Larssen, 1951). Sven Antonius Larssen måtte nok en gang flytte på seg for å få arbeid.

På grunn av dårlige jobbutsikter i Chicago reiste Sven Antonius Larssen til en sletning i Iowa og jobbet som bonde sommeren 1894. Høsten 1894 reiste han tilbake til Chicago og jobbet i to bokbinderforretninger der frem til 1896, da han reiste hjem til Stavanger for å prøve å få fast stilling der igjen. Hvis han ikke hadde fått fast stilling hjemme i Norge, hadde han reist tilbake til Chicago for å slå seg ned der for godt. Heldigvis fikk Sven A. Larssen jobb som kontorist for sin svoger Karl Jensen som drev en kolonialforretning i Egersund. Etter et års tid, den 19. november 1897 startet min tippoldefar en forretning innenfor papir m.m. i Egersund sentrum. Forretningen gikk godt og min tippoldefar ble værende i Egersund, hvor han i 1904 giftet seg med Michala Feyling. De fikk en sønn, min oldefar Alf Larssen Barstad, og bodde i Egersund resten av sine liv. De kjøpte blant annet landstedet Krossvik på Eigerøy utenfor Egersund som ennå er i familiens eie (Larssen, 1951). Jeg er selv ofte på Krossvik og har en sterk tilknytning til landstedet min tippoldefar kjøpte.

Refleksjoner

Når en snakker om årsaker til utvandringen til Amerika, er «push-» og «pull-faktorer» noe som ofte nevnes. Push-faktorer er grunner som dytter eller «pusher» folk vekk fra en plass, i dette tilfellet fra Norge. Den store befolkningsveksten og mangelen på land, spesielt på Vestlandet, er en push-faktor. Andre push-faktorer er følelse av diskriminering og forfølgelse, og det å rømme fra rettsvesenet. Pull-faktorer er grunner som drar folk til en plass, i dette tilfellet til USA. Eksempel på dette er muligheten til billig land, familie og venner som bor der og lysten til å oppleve andre ting i verden (Heum, Martinsen, Moum, & Teige, 2022). I starten av utvandrerhistorien var push-faktorene desidert størst. Etter hvert som flere nordmenn etablerte seg i USA ble pull-faktorene viktigere, men over 750 000 nordmenn hadde trolig ikke endret hele sin livssituasjon bare på grunn av pull-faktorene. Derfor anser jeg pushfaktorene som de viktigste grunnene til utvandringen.

En kan påstå at min tippoldefar ikke utvandret til Amerika «ordentlig», fordi han reiste hjem til Norge igjen etter tre år i Statene. Dog reiste han av samme grunner som mange andre utvandrere. Sven Antonius Larssen fant ikke arbeid i Norge og han ville oppleve andre deler av verden. Derfor bestilte han en båtbillett til USA og tok reisen over Atlanteren for å finne seg en jobb. I tillegg viser statistikken at «av utvandrerne etter 1880, vendte rundt en fjerdedel hjem igjen» (Heum, Martinsen, Moum, & Teige, 2022). Min tippoldefar gjorde altså som én av fire utvandrere og reiste hjem til Norge igjen. I tillegg hadde han planer om å flytte permanent til Chicago hvis han ikke fikk seg jobb i Norge etter hjemkomsten. (Larssen, 1951).

Historien om den norske utvandringen til Amerika er svært relevant i dag. Hundretusenvis av nordmenn reiste til et nytt land med et ukjent språk, ukjent kultur og ingen anelse om hva som ventet dem. Dette er noe mange flyktninger og innvandrere opplever i Norge den dag i dag. Årsakene til at nordmenn emigrerte til USA på 18- og 19-hundretallet og årsakene til at innvandrere immigrerer til Norge i dag kan være ulike, men menneskene det angår opplever mye av det samme under ankomsten til et fremmed og nytt land. En forskjell er at nåtidens innvandrere i Norge blir tatt opp i et sikkerhetsnett og innlemmet i det norske samfunnet, mens de norske utvandrerne ble overlatt til seg selv da de ankom USA. Det førte til at det ble etablert egne norske samfunn i Amerika og en del av de norske immigrantene ble aldri helt

integrert i det amerikanske samfunnet. Dette gjaldt imidlertid ikke alle nordmenn som flyttet fra Norge. Mange ble godt integrert i Amerika og stiftet familie med amerikanere (Mørkhagen, Farvel Norge Utvandringen til Amerika 1825 - 1975, 2009). En annen ulikhet er at de norske utvandrerne hadde muligheten til å reise hjem igjen til Norge etter å ha lagt seg opp litt penger i Amerika. Mange flyktninger i Norge i dag har dessverre ikke denne muligheten. Samtidig finnes det mange arbeidsinnvandrere i Norge som har kommet til landet med et mål om å tjene mest mulig penger, for så å reise hjem igjen. Selv om ikke alt er likt mellom innvandrere i Norge i dag og utvandrerne fra Norge på 1800- og 1900-tallet, har de mye til felles. En kan hente lærdom i erfaringene til historiens utvandrerne, som kan brukes i møte med dagens innvandrere.

Avslutning

De første nordmennene som emigrerte til Amerika var en liten religiøs gruppe kalt kvekere. Kvekerne startet en historisk hendelse som varte i over et århundre og satte dype spor i norsk historie. Forfølgelse, overbefolkning, arbeidsløshet, eventyrlyst, relasjoner og sosiale normer er ulike årsaker til at nordmenn valgte å emigrere til USA. Midt i denne historiske perioden levde min tippoldefar, Sven Antonius Larssen. Han fikk en brå start på voksenlivet som elleveåring, men klarte å navigere seg godt gjennom livet og endte opp med et komfortabelt liv i Egersund. Utvandringen til Amerika førte til bedre liv for mange nordmenn, inkludert min tippoldefar. Hadde han ikke reist til Amerika i 1893, er det ikke sikkert livet mitt hadde sett ut som det gjør i dag.

Bibliografi

- 180.no. (u.d.). Utvandrersenterets Venner. Hentet fra
<https://www.180.no/firmavis/18014906594531.htm>
- Byhistorisk Forening Stavanger. (u.d.). *Krisa i 1880-årene*. Hentet fra Byhistorisk Forening Stavanger: https://byhistoriskforening.org/byhistorien_oversikt/krisa-i-1880-arene/
- Facebook. (u.d.). Sverre Mørkhagen Facebook. Hentet fra
https://www.facebook.com/sverre.morkhagen/?locale=nb_NO
- Heum, T., Martinsen, K. D., Moum, T., & Teige, O. (2022). *Alle Tiders Historie Nyere historie VG3*. Cappelen Damm.
- Langhelle, S. I. (2021, mai 13). *Kvekere*. Hentet fra Store Norske Leksikon:
<https://snl.no/Kvekere>
- Larssen, S. A. (1951). Slektsbok for familien Barstad. I S. A. Larssen, & A. L. Barstad, *Slektsbok for familien Barstad*.
- Mørkhagen, S. (2009). *Farvel Norge Utvandringen til Amerika 1825 - 1975*. Gyldendal.
- Mørkhagen, S. (2012). *Drømmen om Amerika- Innvandringen fra Norge 1825 - 1900*. Gyldendal.
- Nerheim, G. (2020). *I hjertet av Texas Den ukjente historien om Cleng Peerson og norske immigranter i Texas*. Fagbokforlaget.
- Norway-Heritage. (u.d.). *Christiansand - New York in 1893*. Hentet fra Norway-Heritage Hands Across the Sea: http://www.norwayheritage.com/p_route.asp?ro=D17
- Ree, I. (2003). Utvandrarar frå Stavanger 1903 og 1913. Historisk institutt Universitetet i Oslo.
- Rudi, I. B. (2018, November 6). *Utvandringen til Amerika*. Hentet fra NDLA:
<https://ndla.no/article/2141>
- Rudi, I. B., & Utvik, T. I. (2022, April 12). *Utvandring fra Norge*. Hentet fra NDLA:
<https://ndla.no/article/35983>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2023, Mars 24). *World's Columbian Exposition*.

Hentet fra Britannica: <https://www.britannica.com/event/Worlds-Columbian-Exposition>